

Wortels en vleugels

**ANNE-MARIJE DE BRUIN
EN ELSBETH VOGEL**

WORTELS EN VLEUGELS

OVER JONGEREN EN HUN CHRISTELIJKE IDENTITEITSONTWIKKELING

j/groen

Wortels en vleugels

Over jongeren en hun christelijke identiteitsontwikkeling

Anne-Marije de Bruin en Elsbeth Vogel

ISBN 978-90-8897-300-0

ISBN e-book 978-90-8897-385-7

NUR 707

C-NUR 004

Vormgeving omslag: Corné van der Horst

Opmaak binnenwerk: Andries Mol

De bijbelteksten in deze uitgave zijn, tenzij anders aangegeven, ontleend aan de Herziene Statenvertaling, © 2010/2016 Stichting HSV.

© 2024 Groen, onderdeel van Jongbloed Christelijke Media -
LEEUWARDEN

Alle rechten voorbehouden.

www.jongbloedmedia.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Hoofdstuk 1 Jongeren anno nu	13
Hoofdstuk 2 Religieuze identiteitsontwikkeling	33
Hoofdstuk 3 Ik heb ruimte nodig	53
Hoofdstuk 4 Ik wil me verbinden	87
Hoofdstuk 5 Ik voel me niet goed genoeg	125
Hoofdstuk 6 Zo zie ik mijn toekomst	145
Literatuurlijst	169

Inleiding

Het opgroeien en de ontwikkeling van jongeren is een bijzonder en dynamisch proces. Het is de periode bij uitstek in het leven van de mens om te verkennen, te onderzoeken en uit te proberen. Er worden belangrijke keuzes gemaakt die een groot deel van het leven zullen bepalen. Kortom: er gebeurt van alles en er staat veel op het spel in deze levensfase.

Het opgroeien van jongeren is ook voor de mensen om hen heen een intensieve en uitdagende periode. Waar jonge kinderen meestal volgzzaam zijn, zullen jongeren steeds meer de grenzen opzoeken en zich willen losmaken van de ouders. De ontwikkeling van jongeren doet iets met ons als opvoeders. Vaak zijn jongeren namelijk een spiegel voor de ontwikkeling die wijzelf hebben doorgemaakt. Ze laten ons nadenken over welke keuzes wijzelf gemaakt hebben. Ze kunnen ons wereldbeeld doen wankelen. Ze herinneren ons aan onze eigen jeugd en wellicht ook aan dingen die we graag anders hadden willen doen.

Een ouder (45) vertelt:

Als ik kijk naar mijn kinderen, dan zie ik dat ze op sommige punten andere keuzes maken. Hoewel ik het niet altijd eens ben met die keuzes, ben ik weleens jaloers op het feit dat ze andere keuzes durven te maken. Waar wij vaak

dachten geen keus te hebben en het maar bleven doen op de manier waarop het ons voorgedaan was, ervaren onze kinderen blijkbaar veel meer de vrijheid om een eigen weg te gaan.

Opvoeders vinden die ontwikkeling van jongeren soms ook spannend, omdat er zo veel op het spel staat. Dat jongeren groeien en eigen keuzes gaan maken, betekent dat ze een bepaalde richting op gaan. Ze slaan hun vleugels uit. De richting die ze kiezen kan echter anders zijn dan wij als opvoeders wensen. Die richting kan botsen met onze idealen en hoop voor de toekomst. We hadden iets anders voor hen in gedachten en vinden het moeilijk dat zij andere keuzes maken, omdat we denken dat ons ideaal beter is voor hen. Het kan ook zijn dat we de jongeren juist bewonderen omdat ze ons op een andere manier naar de toekomst laten kijken.

'Ik ben het soms niet eens met de keuzes die mijn kinderen maken. Zo kiezen ze ervoor om minder naar de kerk te gaan. Op zondag doen ze ook allerlei dingen die ik niet gewend ben om te doen. Maar tegelijkertijd inspireert het me hoe bewogen ze zijn en hoe ze hun christen-zijn in praktijk brengen in het dorp waar ze wonen. Ze stonden als eersten klaar om vluchtelingen op te vangen.'

Bij jongeren voor wie je verantwoordelijkheid draagt of met wie je je op een speciale manier verbonden voelt, zullen deze betrokkenheid en interesse nog intenser zijn. Je hebt het beste met hen voor. Juist daardoor wil je hen zo goed mogelijk begeleiden op hun levensweg.

Dit boek wil je helpen jongeren beter te begrijpen en is daarom bedoeld voor iedereen die meer wil weten over jongeren die in een christelijke context opgroeien. Dat kunnen opvoeders thuis zijn ((pleeg)ouders, grootouders), in de kerk (predikanten, catecheten, jeugdwerkleiders), op school (docenten, mentoren) of mensen die op een andere manier met jongeren te maken hebben. Ook wil dit boek je laten nadenken over welke rol er voor jou is weggelegd om jongeren in dit proces te begeleiden. Om deze doelen te bereiken ontrafelen we allereerst de religieuze identiteitsontwikkeling van christelijke jongeren. We beginnen in hoofdstuk 1 met het in kaart brengen van wie jongeren anno nu zijn. Er wordt veel over jongeren en de tijd waarin ze opgroeien geschreven in binnen- en buitenland. We brengen de belangrijkste inzichten in kaart over jongeren in het algemeen en christelijke jongeren in het bijzonder. Op die manier ben je op de hoogte van kenmerken van hedendaagse jongeren en de tijd waarin ze leven.

Vervolgens gaan we in hoofdstuk 2 in op een theorie waardoor we religieuze identiteit en de daarbij behorende ontwikkeling beter kunnen begrijpen.

In de daaropvolgende hoofdstukken passeren verschillende thema's de revue. Hierdoor ontstaat een scherper beeld van jongeren en hun religieuze identiteitsontwikkeling.

Omdat jongeren zelf het uitgangspunt zijn in dit boek, zijn de titels van de hoofdstukken vanuit hun perspectief geformuleerd. In dit boek willen we jongeren aan het woord laten en daarom baseren we ons zo veel mogelijk op onderzoeken waarbij jongeren zelf aan het woord zijn geweest. Twee basisprincipes onder de hoofdstukken zijn het belang om geworteld te zijn en de ruimte om je vleugels uit te slaan. De hoofdstukken zijn als volgt opgebouwd:

3: Ik heb ruimte nodig

4: Ik wil me verbinden

5: Ik voel me niet goed genoeg

6: Zo zie ik mijn toekomst

Elsbeth heeft verschillende onderzoeken gedaan naar jongeren. Ze deed onderzoek naar religieuze identiteitsontwikkeling van reformatorische middelbare scholieren en mbo-jongeren en naar missionair bewustzijn van christelijke jongeren.

Anne-Marije heeft ook een promotie-onderzoek gedaan naar religieuze identiteitsontwikkeling, voortbouwend op het onderzoek van Elsbeth. Haar onderzoek richtte zich op reformatorisch opgevoede jongeren. Alles wat we binnen deze onderzoeken geleerd hebben aan theorie, maar ook aan inzichten hoe jongeren zich ontwikkelen, is uitgangspunt voor dit boek. Daarnaast gebruiken we uitkomsten van ander wetenschappelijk onderzoek uit binnen- en buitenland. Als het om onze eigen onderzoeken gaat, zullen we dit in de hoofdstukken niet steeds noemen. Je kunt er dan van uitgaan dat we ons baseren op bovenstaande onderzoeken. Veel onderzoeken zijn gedaan onder reformatorische jongeren of jongeren in de rechterflank van de kerk. Wij denken dat het doordenken van de thema's vanuit hun perspectief ook helpt bij het begrijpen van andere christelijke jongeren.

In dit boek gebruiken we de term 'religieuze identiteitsontwikkeling'. Het gaat er in dit boek niet om hoe jongeren tot geloof komen, maar meer wat het geloof en wat God betekenen voor hun identiteit, voor wie ze zijn. We gaan in op de vraag hoe die ontwikkeling van hun identiteit verloopt: waar verbinden ze zich aan, en welke keuzes maken ze? En door wat of wie wordt die ontwikkeling gestimuleerd? Wat is daarin helpend en wat juist niet? Wat we precies verstaan onder religieuze identiteitsontwikkeling wordt verder uitgelegd in hoofdstuk 3.

We willen graag alle jongeren bedanken die hun bijdrage geleverd hebben aan de onderzoeken. Ook bedanken we Kees van der Vloed voor het meelesen en corrigeren van het manuscript.

We hopen dat door dit boek een juist beeld van hedendaagse jongeren wordt geschetst en dat je door de hoofdstukken en opdrachten gestimuleerd wordt na te denken over jouw rol in het leven van jongeren. We hopen dat het je inspireert om op een ontspannen en open manier het gesprek met jongeren aan te gaan. Wat zou het mooi zijn als jongeren omgeven worden door inspirerende christenen die hen stimuleren zich te wortelen in het geloof en hun vleugels uit te slaan. Het is ons gebed dat jongeren zich ook in volgende generaties verbonden zullen weten aan God.

HOOFDSTUK 1

Jongeren anno nu

Er leven allerlei ideeën bij opvoeders over jongeren en specifiek over de huidige generatie. Van 'ze zijn alleen maar met hun telefoon bezig' tot 'ze zijn heel milieubewust en verantwoordelijk', of vul je eigen beelden maar in. In hoeverre kloppen ze? Om jongeren en hun religieuze identiteit beter te begrijpen, gaan we in dit hoofdstuk in op de levensfase van jeugd en jongvolwassenheid. We verkennen wat deze levensfase bijzonder maakt, wat jongeren die in de twintigste eeuw opgroeien kenmerkt en wat we weten over jongeren in relatie tot geloof.

In dit boek over jongeren en hun religieuze identiteitsontwikkeling richten we ons op jongeren in de leeftijd van 12 tot 25 jaar. In deze levensfase gebeurt er veel omdat een jongere volop in ontwikkeling is. Uiteraard is er een groot verschil tussen een meisje van 12 jaar en een jonge vrouw van 25. Maar beiden zitten in een levensfase waarin veel gebeurt. Vaak wordt er onderscheid gemaakt tussen pubers, tieners (10-18 jaar, ook wel de adolescentiefase) en jongvolwassenen (18-29 jaar). In dit hoofdstuk zoomen we in op beide leeftijdsgroepen om helder te krijgen wat er precies gebeurt in de identiteitsontwikkeling. Beide perioden zijn namelijk cruciaal voor identiteitsvorming, dus ook voor de vorming van de religieuze identiteit.

Adolescentie

De adolescentie is de periode van ongeveer 10 tot en met 18 jaar waarin er veel voor jongeren verandert (Arnett, 2015). Hun lichaam verandert, de hormonen gieren door hun lijf, hun hersenen zijn volop in ontwikkeling en hun relatie tot ouders of verzorgers en vrienden verandert. Adolescenten hebben vaak stemmingswisselingen, zijn op zoek naar kicks en liggen regelmatig met hun ouders in de clinch. Daarnaast starten jongeren de zoektocht naar hun eigen identiteit. De puberteit wordt dan ook wel de 'storm en stress'-fase genoemd, omdat het veelal een fase is waarin veel onzeker is en alles op losse schroeven lijkt te staan. Uiteraard zijn de verschillen tussen jongeren groot: sommigen doorlopen hun tienertijd vrij rustig, terwijl anderen hun ouders de nodige hoofdbreken kosten.

Er zijn veel factoren die van invloed zijn op het ontwikkelingsproces: de omgeving waarin jongeren opgroeien (geloof, financiële situatie, gezinssituatie, de opvoedstijl van ouders) en hun karaktereigenschappen. Opvallend is dat jongeren in deze fase vaak veel meer contact (willen) hebben met leeftijdsgenoten dan met ouders. Dit is soms ingewikkeld voor jongeren, omdat ze aan de ene kant de verwachtingen voelen van hun ouders en aan de andere kant die van hun vrienden. Over het algemeen geldt dat vrienden erg bepalend zijn voor de ontwikkeling van een adolescent.

Jongvolwassenheid

Jeffrey Jensen Arnett, een Amerikaanse ontwikkelingspsycholoog, heeft veel onderzoek gedaan naar jongvolwassenheid: de periode van 18 tot 29 jaar. Volgens hem is dit de levensfase van exploratie, oftewel van onderzoek en verkenning (Arnett, 2015). De vraag 'Wie ben ik eigenlijk?' staat in deze periode centraal. Voor het beantwoorden van deze vraag gaan jongeren op onderzoek uit: ze verkennen en proberen uit – op het gebied van

werk, de liefde en geloof. Deze periode leent zich daar uitstekend voor omdat jongeren wat meer losgekomen zijn van hun ouders, terwijl ze zich tegelijkertijd nog niet verbonden hebben. Het exploreren helpt echter wel om tot nieuwe bindingen te komen. Ze zijn nog op zoek naar wie ze willen zijn. Ze kunnen hierdoor het gevoel hebben dat ze in een tussenfase zitten. Ze weten nog niet precies waar ze staan, maar tegelijkertijd zijn er bij het ouder worden vaak steeds meer mogelijkheden waar ze uit kunnen kiezen. Daarom is de jongvolwassenheid ook wel de levensfase van de mogelijkheden. Deze mogelijkheden maken dat jongeren, als ze daarin gestimuleerd en gefaciliteerd worden, een eigen weg kunnen gaan. In dat proces zijn ze vaak op zichzelf gericht. Dit betekent niet dat ze egocentrisch zijn. Wel komen ze meer los van hun ouders en de omgeving, wat maakt dat ze steeds meer eigen beslissingen en eigen verantwoordelijkheid nemen. Hierdoor vinden jongeren uit wie ze eigenlijk zijn. Samenvattend: afstand nemen van opvoeding en opvoeders, vragen stellen en dingen uitproberen, eigen keuzes maken: het hoort allemaal bij normale en gezonde identiteitsontwikkeling en het helpt jongeren om hun identiteit te vormen. In hoofdstuk 3 zullen we verder ingaan op het proces van identiteitsontwikkeling.

Jongeren worden steeds later volwassen. Jarenlang werden mensen als volwassen gezien als zij getrouwd waren, hun studie hadden afgerond en een vaste baan hadden en kinderen hadden of verwachtten. In de twintigste eeuw settelen jongeren zich later en maken ze als ze midden in hun twintiger jaren zijn belangrijke levenskeuzes: ze studeren langer, trouwen later en krijgen later kinderen (Arnett, 2015; Perrin, 2020). Ook zijn jongeren minder loyaal naar instituties zoals kerk en werk, omdat ze hun opties zo lang mogelijk open willen houden. Omstandigheden zoals de huidige woningmarkt versterken

het later settelen en het uitstellen van het maken van (voorlopig) definitieve keuzes. Uiteraard zijn op deze ontwikkeling uitzonderingen en kunnen geloof, cultuur, karakter en financiële omstandigheden maken dat jongeren van dit patroon afwijken. Niettemin laat deze tijd een verschuiving zien van de leeftijd waarop jongeren zich binden: aan een levenspartner, een baan en aan een gezin. Dertig jaar geleden werd een persoon van 25 jaar oud niet aangeduid met 'jongere'. Maar omdat de periode van exploratie tegenwoordig veel langer is en definitieve keuzes pas later worden gemaakt, worden personen tot 25 jaar nu tot 'de jongeren' gerekend.

Jongeren in de eenentwintigste eeuw

Millennials, prestatiegeneratie, generatie Y en Z en bewuste generatie: het zijn allemaal verschillende benamingen om de huidige generatie jongeren aan te duiden. Wat kenmerkt de huidige generatie jongeren? Wat vinden deze jongeren belangrijk en hoe staan ze in het leven?

Generatie Y en Z lijken erg op elkaar. Een belangrijk verschil is dat generatie Z erom bekend staat meer open-minded te zijn en vrijer in het leven staat dan generatie Y. Daarnaast is voor veel generatie Z-jongeren de diversiteit in de samenleving een gegeven en iets wat voornamelijk gewaardeerd wordt. Een ander belangrijk verschil is dat er een verschuiving is in de mate waarin werk belangrijk wordt gevonden. Waar de millennials de neiging hebben om keihard te werken vanwege prestatiedruk, met veel stress en een toenemend aantal burn-outs als gevolg, zullen veel jongeren uit generatie Z van mening zijn dat ze werken om te leven en niet leven om te werken.

Millennials/ generatie Y/ prestatiegeneratie/ ik-generatie	geboren tussen 1985 en 2000	Open-minded Tolerantie Gelijkwaardigheid Zingeving en geluk Authenticiteit Prestatiegericht Dromen Verlangen naar gemeenschap
Generatie Z/ bewuste generatie/ Google-generatie	geboren tussen 2000 en 2015	Bewust (milieu, klimaat, gezondheid) <i>Digital natives</i> Open-minded Tolerantie Eerlijkheid Doen Zelfvertrouwen

(n.a.v. Ahlers en Boender, 2019; Bontekoning, 2020; Lewis, 2021; Perrin, 2020; Scholten, 2017)

Er wordt veel onderzoek gedaan naar generatie Z. Uitkomsten zijn dat jongeren boven de 18 jaar het meeste last hebben van spanning en onrust, maar dat alle jongeren negatieve emoties ervaren, zoals eenzaamheid (Green, Van der Cruijssen, Van der Groep en Crone, 2021). Ook uit onderzoeken van het Trimbos Instituut, het RIVM en GGD GHOR Nederland (2022, 2023) onder studenten in het hbo en wo komt naar voren dat veel jongeren eenzaamheid, prestatiedruk en stress ervaren. We weten nog niet welke invloed dit heeft op de identiteitsontwikkeling van jongeren. Zoals gezegd, jongeren hebben het nodig om te exploreren en we kunnen ervan uitgaan dat dat tijdens de corona-crisis ernstig is belemmerd. Jongeren hadden immers minder (sociale) activiteiten en waren meer op zichzelf aangewezen.

De wereld waarin jongeren opgroeien

Jongeren groeien op in een wereld die volop in beweging is. Deze wereld kenmerkt zich door technologisering en globalisering, zelfontplooiing, een focus op succes, geluk en autonomie en toenemende diversiteit. Al deze kenmerken brengen positieve en negatieve dingen met zich mee en beïnvloeden het proces van identiteitsontwikkeling. Allereerst geldt voor alle jongeren dat ze leven in een tijdperk met technologisering en globalisering. Dit biedt ze veel mogelijkheden. Jongeren kunnen gemakkelijk contacten leggen met anderen over de hele wereld. Hierdoor ontstaan nieuwe kansen voor het grootschalig aanpakken van wereldwijde problemen. Ook kunnen jongeren op nieuwe manieren gemeenschap ervaren, onlineplatformen bieden daar gelegenheid voor. Verder zijn jongeren gewend dat alles snel beschikbaar is. Als ze iets willen weten of hebben: online is het zo opgezocht of gekocht. Uiteraard hebben technologisering en globalisering ook nadelen. Jongeren staan altijd aan, want de hele wereld kijkt online mee over hun schouders via social media. Een scheiding tussen privé en school, studie of werk lijkt er bijna niet meer te zijn. Immers, het privéleven wordt ook gedeeld via social media zoals Instagram en TikTok. Dit voortdurend online zijn kost niet alleen veel tijd, maar ook veel energie. Jongeren vergelijken zichzelf voortdurend met anderen. Dat maakt jongeren onzeker en rusteloos. Ook kunnen jongeren het gevoel krijgen dat het leed van heel de wereld op hun schouders ligt. Via online-liveblogs kunnen ze namelijk het laatste nieuws in de wereld volgen. Verder zorgen de veranderende sociale contacten ervoor dat er meer oppervlakkige, vluchtige en vrijblijvende relaties ontstaan (Hermes, Van Goor en De Jong, 2019). Ook binden jongeren zich minder aan één vaste gemeenschap of organisatie, omdat ze (online) in contact komen met heel veel verschillende groepen.

Ten tweede is de huidige tijd een tijd waarin zelfontplooiing centraal staat en er veel nadruk wordt gelegd op succes en geluk. Het gaat erom dat jongeren het beste uit zichzelf halen en succesvol en gelukkig zijn. Ze kunnen dit vaak ook verwezenlijken, omdat er veel mogelijkheden zijn: door de welvaart zijn veel jongeren in staat om te studeren, de wereld rond te reizen en hun eigen keuzes te maken op het gebied van studie en werk. Tegelijkertijd zorgt dit voor prestatiedruk: voor het verkrijgen van je ideale baan moet je minimaal twee masterdiploma's en buitenlandervaring hebben. En als je eenmaal die baan hebt gevonden, dan is er altijd de druk om het nog beter te doen. Als het ze niet lukt, dan worden jongeren daarop afgerekend. Geluk en succes zijn immers een keuze, aldus de tijdgeest. Jongeren kunnen hierdoor veel stress ervaren, met bijvoorbeeld burn-outs als gevolg. Jongeren moeten voor hun idee dus altijd gelukkig zijn. Daarnaast is de welvaart in Nederland ook relatief, want veel jongeren lukt het niet om hun eerste huis te kopen vanwege hoge huizenprijzen. Ze stellen daardoor noodgedwongen belangrijke levenskeuzes uit, wat ook onzekerheid en stress kan geven.

Tot slot: de huidige tijd kenmerkt zich door grote diversiteit op veel verschillende gebieden: geloof, etniciteit, politiek, maar ook studie, werk en relaties. Jongeren hebben dan ook veel keuzemogelijkheden. Dit heeft voordelen, want jongeren hoeven niet noodzakelijkerwijs in de omgeving te blijven waarin ze zijn opgegroeid. Er is niet meer één vaste groep waar een jongere zich toe moet verhouden, want er zijn genoeg andere perspectieven in de samenleving aanwezig. Het contact met andersdenkenden biedt mogelijkheden voor exploratie en kan heel verrijkend zijn. De diversiteit brengt echter ook uitdagingen met zich mee. Het is de vraag of jongeren nog ankerpunten kunnen vinden om geworteld te raken als volwassene. Er zijn immers zo veel stem-